

ÚSTAV TRANSLATOLOGIE V LETECH 1991–2005DOC. ZUZANY JETTMAROVÉ
SE PTALA PROF. JANA KRÁLOVÁ

JK: Ztělesňuješ v sobě značnou část vývoje oboru. Začínala jsi jako studentka na Univerzitě 17. listopadu (USL) a zažila jsi i přechod oboru na filozofickou fakultu. Jak jste jako studenti tuto situaci prožívali?

ZJ: Absolvovala jsem v roce 1976. Přechod z USL na FF UK v roce 1974/75 jsme zaznamenali pouze v tom, že jsme dostali diplom Univerzity Karlovy a že se změnil název i afiliace pracoviště. Jinak vše zůstalo při starém. Studijní plán se nezměnil, topilo se uhlím, pan topič občas zaspal a pak kamna narychlo roztápěl tak, že občas vypadla roura, místnost zaplavil dým a my jsme se evakovali přesunem do protějšího Konibaru (ten je tu dodnes). Na studium mám opravdu hezké a nostalgické vzpomínky.

Nastoupila jsem v roce 1972, po ideologických čistkách v letech 1969–1971, takže zásadnější rozdíl jsme už poznat nemohli. Snad jsme se jen divili, že nás tlumočení učí literární historikové. Nezapomenu na výuku ruského konsekutivního tlumočení (KT), kdy učitel literatury například přinesl výstřižek z *Komsomolské pravdy* na téma kosmonautika a ten mám přečten. Na ruském simultánním tlumočení (ST) jsme zase měli spíše encyklopedické články. Pak jsem přišla do praxe a hned mě potkalo konsekutivní tlumočení přednášky na téma spektrální analýzy defektu kovů a kabinové tlumočení hokejového zápasu na mistrovství Evropy. Ale základní strategie jsme se naučili.

K tomu a k širšímu záběru našich dějin doporučuji velmi zajímavý článek Dely Serrano (2001) *Mladí vpřed a starí na svá místa* na stránkách Jednoty tlumočnicků a překladatelů (JTP).

Ředitelkou, vlastně tehdy vedoucí katedry překladatelství a tlumočnictví jsi se stala počátkem devadesátých let, brzy po návratu ze zahraniční stáže. Využila jsi zahraniční zkušenost ve své funkci?

To je chronologicky velký skok. Tak si dovoluji stručně zmínit patnáctileté zkušenosti, které s tím souvisí. Po pětileté praxi jako překladatelka a tlumočnice jsem nastoupila v roce 1981 jako odborná asistentka na katedru překladatelství a tlumočnictví FF UK. Předtím jsem v roce 1979 získala titul PhDr. v oboru slavistika. V našem oboru to nebylo možné, tak jsem musela skládat zkoušku ze staroslovenštiny, vývoje ruštiny, dějin filozofie. Nebyla jsem členkou KSČ, proto se se mnou jako s kádrovou rezervou nepočítalo, ale v druhé polovině 80. let se projevila perestrojka a po jistých peripetiích mě přijali do aspirantury (dnes doktorské studium) na anglistice, což znamenalo, že jsem musela předtím absolvovat roční kurz vývoje angličtiny. Zároveň jsem studovala dálkově bohemistiku a učitelství, abych mohla vyjet na lektorát češtiny do Británie nebo USA, protože jsem

učila angličtinu a tu jsem znala jen z Prahy. Když jsem získala diplom učitelství a téměř končila bohemistiku, nabídl mi vedoucí katedry, že mohu jet na roční stáž do Skotska, pokud se vzdám úmyslu odjet na lektorát, což jsem přijala.

Po roce studia aplikované lingvistiky na univerzitě v Edinburghu jsem se s diplomem vrátila už do porevolučního Československa. Na katedře se objevili na kratší či delší dobu „rehabilitovaní“ učitelé, jiní dříve či později odcházeli, vztahy mezi učiteli byly pochopitelně asi napjaté. Evidentní však bylo, že celou společnost, včetně fakulty i naší katedry, čekají změny.

A nyní k položené otázce – čeho jsem využila ze stáže ve své funkci. V katedrových volbách koncem roku 1990 jsem byla zvolena vedoucí. Funkci jsem vykonávala od roku 1991 do roku 2005. Ze stáže jsem využila myšlenky, že by studenti měli psát seminární práce a že by měl existovat kurz metodologie (obojí jsme pak zavedli). Získala jsem poznatky z různých disciplín, které mohly být v našem oboru užitečné, a seznámila jsem se s klady i zápory pozitivismu; také jsem absolvovala kurz řízení, metodiku tvorby učebních plánů, sylabů a výukového materiálu z hlediska stanovených didaktických cílů a výstupního profilu (to vše mi pak pomohlo). Jinak jsem se ve Skotsku pustila do studia reklamy, což se po mém návratu vyplátilo, protože jsme byli svědky vývojové funkce překladu, a tento domácí výzkum mi vydržel přes deset let, ale to už s otázkou na moji funkci přímo nesouvisí.

Jak se během tvého působení měnil vědní obor translatologie a jak se to odrazilo ve studijních oborech překladatelství a tlumočnictví?

Vědní obor nevzniká ze dne na den, je to záležitost vývoje a institucionalizace neboli nějakého oficiálního uznání jeho existence. U nás první stupeň uznání přišel v roce 1993, kdy byla katedra překladatelství a tlumočnictví FF UK transformována na Ústav translatologie, tedy podle vědního oboru, nikoliv oboru vzdělávacího – překladatelství a tlumočnictví. Nebylo to lehké, protože název a pojem translatologie byly neznámé, nemluvě o nějakém statusu takové disciplíny. Institucionalizace byla dokončena tím, že ministerstvo školství ji v roce 1995 uznalo za vědní obor, ve kterém se pak mohly konat doktorské, habilitace i profesury; stálo to dost úsilí. Dvakrát jsme se museli odvolat, v komisi byli literární filologové, kterým existence oboru vedle filologií připadala zbytečná a obor nedostatečně rozvinutý. Po obou stránkách jsme ale pak byli z hlediska institucionalizace na akademické půdě mezi prvními ve světě.

Vlastně jsme byli druzí po Instituut voor Vertaalwetenschap (Institute of Translation Studies) na univerzitě v Amsterdamu, založeném roku 1984, respektive přejmenovaném z Instituut voor Vertalkunde (Translation Training and Research Institute), existujícím od roku 1971. Předtím tam byl obor překladatelství od roku 1964 pouze jako „training course“. Co se změnilo: byla to akademizace oboru a transformace pracoviště na vědecko-pedagogické; stál za ní James Holmes.

Pomohlo nám i to, že se v 90. letech obor intenzivně rozvíjel, především v Evropě v oblasti teoretického i empirického výzkumu, vznikaly mezinárodní organizace (EST, IATIS), objevila se řada periodik, publikací a konferencí. My jsme díky dostupnosti informací, mezinárodní komunikaci a spolupráci mohli integrovat svoji translatologii se zahraniční a také se zapojit do mezinárodní vědecké komunity.

Nemyslím, že by se institucionalizace translatologie nějak zásadněji promítla do pregraduálního studia jen sama o sobě. Studijní plány a zaměření studia se z hlediska

poměru akademické a profesní složky přípravy změnily i z jiných důvodů v souvislosti s přípravou pro nový trh a dalším. Snad jen diplomové práce se z překladových změnily na teoreticko-empirické a překlad s komentářem se pak týkal postupových prací (později klauzur nebo bakalářských prací). To také znamenalo, že jsme museli příslušně vybavit naši knihovnu. V roce 1996 jsme přijali do postgraduálního studia prvního doktoranda.

Shodou okolností jsme v tomto roce přijali také zprávu, že se Šporkův palác dostal do havarijního stavu, takže hrozilo jeho uzavření. Příčinou byla dřevomorka a byla otázka, co s palácem a co s námi. Rekonstrukce měla tehdy přijít asi na 60 milionů a fakulta tyto investiční prostředky neměla, tak vedení hledalo různá řešení. Nakonec rekonstrukce proběhla v letech 1998–1999 a po roce pobytu v bývalé mateřské školce na Chodově jsme se 27. 10. 1999 vrátili do krásně rekonstruovaného paláce, který jsme pak sdíleli s dalšími dvěma pracovišti. Vypadá to tak samozřejmě, ale vše bylo dost složité. Kromě řešení investic a opakovaného konkurzního výběru firmy šlo také o dispoziční řešení interiéru a vnitřní architekturu, a to i z hlediska vybavení; střetávalo se tu více názorů, dispoziční plány se měnily, problematické bylo vyhovět požadavkům památkového úřadu; vybavení interiéru jsem pak řešila sama s nábytkářskou firmou. Tím se dostáváme k poslední otázce.

Co považuješ za největší úspěch svého působení a co se ti nepodařilo naplnit?

Tak spíše za NÁŠ úspěch a neúspěch, šlo o celý kolektiv, ale jako levák jsem měla dvě pravé ruce – tebe jako zástupkyni a paní sekretářku Hurníkovou, k tomu musím přidat až neskutečně energickou kolegyni Ivanu Čeňkovou, která měla na starosti celou oblast tlumočnictví. Kdybych měla použít jedno slovo, pak bych řekla „asimilace“ nebo „akomodace“, ale na začátku bylo „přežítí“. Vezmu to jen stručně a výběrově, něco jsem už zmínila.

Transformace a institucionalizace

Od roku 1991 nastoupila fakulta cestu návratu k tradici, což znamenalo, že se chtěla zbavit „netradičních“ oborů a katedry transformovat směrem k propojení s vědou na ústavu. Katedra překladatelství a tlumočnictví, jak už sám název napovídá, byla mezi kandidáty na zrušení a neměla ani z hlediska kvality dobrou pověst. K tomu náklady na provoz Šporkova paláce, kde jsme byli jediným oborem, byly vysoké a stav budovy chatrný, obsah studia dost připomínal slavistickou vlnku sešitou z filologie a jazykové výuky, vědecká aktivita nebyla vysoká, vědní disciplína neexistovala, zato se studenti na filologiích velice zajímali o překlad, protože se společenská poptávka zvýšila. Po nápadu vedení fakulty nás rozpustit do filologií přišel nápad převést nás na FSV UK. Naštěstí jsme patřičně reagovali a nic z toho se nestalo.

O transformaci a institucionalizaci jsem už mluvila. Jen musím dodat, že transformace neznamenal pouze změnu názvu, ale změnu struktury ústavu a změnu orientace z (v zásadě) pedagogického pracoviště na vědecko-pedagogické. Místo jazykových oddělení byly ustaveny tři semináře – seminář teorie didaktiky překladu, seminář teorie a didaktiky tlumočení a seminář dějin překladu. Zároveň existovaly oborové skupiny s garanty pro organizaci studijních oborů.

V obsahu studia došlo k vyrovnání poměru složky akademické a složky profesní přípravy; zredukoval se překryv s filologiemi i praktickou jazykovou výukou (zde nastave-

ním vstupních požadavků u přijímací zkoušky, která byla nově strukturována a každý rok jsme vydávali informační brožuru). Do akademické složky programu jsme nově věcně členili Úvod do translologie (později Úvod do studia) už v prvním ročníku, u kontrastivních lingvistik jsme jako součást atestace zavedli seminární práce – první zkušenost studentů s teoreticko-empirickou prací, rozšířili jsme teorii překladu o kurz Teorie překladu II orientovaný podle jazyků, od čtvrtého ročníku jsme zavedli specializace překlad nebo tlumočení a v těchto rámci dále diferencovali překladatelské a tlumočnické předměty. Zavedli jsme předmět Metody výzkumné práce, který měl přispět i ke kvalitě diplomových prací. Upravili jsme také výstupní požadavky, tedy obsah státní zkoušky, která prověřovala akademické i profesní kompetence. V roce 2001 se studijní obor vydělil z filologie do samostatného programu překladatelství a tlumočnictví.

Ve vědecké oblasti jsme vedle periodika *AUC Translatologica Pragensia* založili cizojazyčný mezinárodní časopis *Folia translologica*; v prvním čísle roku 1992 jsme vydali sborník z vídeňského symposia o překladatelství ve střední Evropě, v dalších dvou (1993, 1994) pak přednášky z naší velké mezinárodní konference, kterou jsme v roce 1992 pořádali ve spolupráci s Vídeňskou univerzitou. Další konference v roce 1995 ve spolupráci s Ženevskou univerzitou už měla sborník publikovaný v nakladatelství J. Benjamins, stejně jako sborník z Prvního kongresu EST, který jsme stejného roku pořádali pro tuto společnost jako spoluorganizátoři. V roce 2002 jsme jako členové projektu hostili mezinárodní konferenci EU High-Level Scientific Conference na téma Textology and Translation, které se zúčastnil i Eugen Nida. V roce 2003 jsme pokračovali v řadě svých mezinárodních konferencí, opět se sborníkem Benjaminsu.

K oboru patří i jeho dějiny a bibliografie. V rámci projektu GAUK (1993–1995) vznikla obsáhlá databáze českých a slovenských prací o překladu a tlumočení (publikace Hrdlička a Čenková z roku 1995 byla digitalizována, databáze rozšířena, klasifikována a opatřena českými i anglickými anotacemi); byl sestaven obsáhlý seznam (především zahraničních) publikací, které byly zpětně a pak průběžně do knihovny ústavu doplňovány, protože knihovna se na tyto publikace předtím z hlediska potřeb příliš nespécializovala. Také to bylo náročné – rozebrané tituly se xerozovaly, nové tituly se vzhledem k omezeným financím získávaly postupně, ale hodně pomohly různé projekty.

Z řady vědecko-výzkumných projektů, domácích i zahraničních, zmíním jen delší fakultní projekty s naší kolektivní účastí:

- 1998–2004 *Jazyk ve struktuře, vývoji a komunikaci*, podúkol *Mezijazyková komunikace v podmínkách kulturní asymetrie*, VZ MSM 1121 00003
- 1998–2004 *Srovnávací poetika v multikulturním světě*, podúkol *Národní literatury a český překlad*, VZ MSM 1121 00005
- 2005–2011 *Jazyk jako lidská činnost, její produkt a faktor*, VZ MSM 00216 20825

K početným výstupům patří i dva sborníky ze symposií *Český překlad 1945–2003* a *Český překlad 1945–2004* v rámci výzkumného záměru – *Základy moderního světa v zrcadle literatury a filozofie* (VZ MSM 0021620824).

V roce 2004 bylo založeno *Koordináční centrum translologických studií* při ÚTRL FF UK, které mělo koordinovat odbornou činnost napříč českými univerzitami. Po mém odchodu z funkce zanedlouho zaniklo.

V oblasti vzdělávání tu bylo mnoho projektů a různých institucionálních úrovní, z posledních národních i mezinárodních zmiňuji:

- 2004 *Příprava akreditace paralelního studijního doktorského programu v oboru translatologie v angličtině, francouzštině a španělštině (FRVŠ)*
- 2005–2008 *Translation Studies multi-European doctoral research programme (Erasmus IPUC)*
- 2005 *Výchova překladatelů pro evropský trh – počítačem podporovaný překlad (FRVŠ)*

Internacionalizace

Kromě toho, že jsme se stali členy CIUTI, přidruženým členem FIT a členem konsorcia EMCI, jednalo se kromě již zmíněných vědeckých aktivit hodně o spolupráci v oblasti vzdělávání. Byla to řada evropských projektů TEMPUS a SOCRATES, do prvního jsme se zapojili už v roce 1991. Šlo o vzájemné poznávání, získávání know-how a technického vybavení (např. dvě tlumočnické laboratoře), výměnu učitelů, pobyty studentů. Od roku 1998 umožnil program ERASMUS vedle výměnných pobytů učitelů i semestrální a dvousemestrální stáže studentů. Uzavřeli jsme řadu partnerských smluv, čehož mohli zvláště studenti využít vedle smluv mezivládních, meziuniverzitních a mezifakultních.

Spolupráce s praxí

Navázali jsme spolupráci s JTP a ASKOT, s JTP jsme např. spolupřáteli Klub kultury překlada a založili v roce 1997 Českou radu pro překlad a tlumočení (třetím členem byla ARTLINGUA), jejímž účelem bylo umožnit praktikujícím překladatelům a tlumočnickům získat kvalifikaci na základě zkoušky. Vzhledem k malému zájmu byla roku 2003 tato aktivita ukončena. Jinak jsme u příležitosti našich mezinárodních konferencí pořádali setkání s absolventy, což znamenalo, že jsme museli zřídit zpětně jejich katalog a rozesílat pozvánky. Bylo to dost pracné, protože jsme hledali od 60. let.

Co se nepodařilo?

Z pracovního hlediska snad to, že možnosti získat kvalifikaci v oboru translatologie využilo tehdy velmi málo našich učitelů. Budoucnost jsem viděla v našich absolventech.